

روانشناسی محیط

پیدایش، نظریه‌ها و یافته‌های تجربی

www.ketab.ir

علی امامی

عضو هیئت علمی و استادیار
دانشگاه آزاد اسلامی واحد گنبد کاووس

راضیه نجم‌الدین

انتشارات اول و آخر

- سرشناسه : امامی، علی، ۱۳۶۱ -
- عنوان و نام پدیدآور : روانشناسی محیط: پیدایش، نظریه‌ها و یافته‌های تجربی / علی امامی، راضیه نجم‌الدین.
- مشخصات نشر : تهران : اول و آخر، ۱۳۹۸.
- مشخصات ظاهری : ۲۵۵ ص.
- شابک : 978-622-6508-24-7
- وضعیت فهرست نویسی : فیپا
- موضوع : روان‌شناسی محیط زیست
- موضوع : Environmental psychology
- شناسه افزوده : نجم‌الدین، راضیه، ۱۳۶۸ -
- رده بندی کنگره : BF۴۵۳
- رده بندی دیویی : ۱۵۵/۹
- شماره کتابشناسی ملی : ۵۸-۱۸۴۲

روانشناسی محیط پیدایش، نظریه‌ها و یافته‌های تجربی
مؤلفین: علی امامی- راضیه نجم‌الدین
چاپ اول : ۱۳۹۸
شمارگان : ۱۰۰۰ جلد
قیمت: ۴۹۸۰۰ تومان

انتشارات اول و آخر

«عضو انجمن فرهنگی ناشران کتاب دانشگاهی»

© حق چاپ محفوظ است. ISBN ۹۷۸-۶۲۲-۶۵۰۸-۲۴-۷

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ی ناشر به هر شکل اعم از نشر یا پخش عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

نشانی: تهران، میدان انقلاب، کوچه جنتی (مترو)، بن بست فرسار، پلاک ۳، واحد ۱

تلفن: ۶۶۱۲۷۰۸۳-۶۶۱۲۷۲۶۶

فهرست اجمالی مطالب

۱۷	مقدمه کتاب
۲۱	فصل اول: کلیات
۲۲	مقدمه فصل یک
۲۳	۱-۱ در آمدی بر روانشناسی محیطی
۲۴	۲-۱ تعاریف روانشناسی محیطی
۲۶	۳-۱ تاریخچه و علل شکل گیری روانشناسی محیطی
۳۱	۴-۱ تاریخچه روانشناسی محیط
۳۱	۵-۱ سیر تحول روانشناسی محیطی
۳۵	۶-۱ سازمان های روانشناسی محیطی
۳۷	منابع فصل اول
۳۹	فصل دوم: مفاهیم پایه در علم روانشناسی
۴۰	مقدمه فصل دوم
۴۱	۱-۲ انسان
۴۶	۲-۲ محیط
۴۷	۳-۲ انگیزش
۴۸	۴-۲ رفتار
۴۹	۵-۲ حافظه
۴۹	۶-۲ احساس

۵۰	۷-۲ ادراک
۵۲	منابع فصل دوم
۵۳	فصل سوم: نظریات اولیه روانشناسی محیط
۵۴	مقدمه فصل سوم
۵۵	۱-۳ نظریه میدان کورت لوین
۵۸	۲-۳ نظریه برونسویک
۶۱	۳-۳ نظریه قرارگاه های رفتاری بارکر
۶۹	۴-۳ نظریه فواصل انسانی ادوارد هال
۸۲	۵-۳ نظریه فضای شخصی رابرت سالیس
۸۵	پی نوشت فصل سوم
۸۶	منابع فصل سوم
۸۹	فصل چهارم: مفاهیم کلیدی در روانشناسی محیط
۹۰	مقدمه فصل چهارم
۹۱	۱-۴ ادراک محیطی
۱۲۱	۲-۴ شناخت محیطی
۱۴۸	۳-۴ مفاهیم مرتبط با رفتار اجتماعی در محیط
۱۷۸	پی نوشت فصل چهارم
۱۷۹	منابع فصل چهارم

۱۸۹	فصل پنجم: محیط، احساسات جمعی، تعلق و مکان
۱۹۰	مقدمه فصل پنجم
۱۹۱	۱-۵ حس جمعی
۱۹۶	۲-۵ حس تعلق
۲۰۰	۳-۵ حس مکان
۲۱۲	منابع فصل پنجم
۲۱۵	فصل ششم: رویکردها و گسترش آینده روانشناسی محیط
۲۱۶	مقدمه فصل ششم
۲۱۷	۱-۶ رویکردهای مختلف به رابطه انسان و محیط
۲۲۲	۲-۶ گسترش روانشناسی محیط به سایر حوزه های علمی
۲۳۳	۳-۶ جمع بندی و آینده روانشناسی محیط
۲۳۳	منابع فصل ششم
۲۳۶	منابع کلی کتاب
۲۵۱	نمایه

فهرست تفصیلی مطالب

۱۷	مقدمه کتاب
۲۱	فصل اول: کلیات
۲۲	مقدمه فصل یک
۲۳	۱-۱ درآمدی بر روانشناسی محیطی
۲۴	۲-۱ تعاریف روانشناسی محیطی
۲۶	۳-۱ تاریخچه و علل شکل گیری روانشناسی محیطی
۲۸	۱-۳-۱ عوامل روانشناسی
۲۸	۱-۱-۳-۱ دیدگاه های روانشناسی
۳۰	۲-۳-۱ عوامل تاریخی
۳۱	۴-۱ تاریخچه روانشناسی محیط
۳۱	۵-۱ سیر تحول روانشناسی محیطی
۳۵	۶-۱ سازمان های روانشناسی محیطی
۳۵	۱-۶-۱ سازمان ادراک
۳۷	منابع فصل اول
۳۹	فصل دوم: مفاهیم پایه در علم روانشناسی
۴۰	مقدمه فصل دوم
۴۱	۱-۲ انسان
۴۲	۱-۱-۲ شخصیت

۴۶ ۲-۲ محیط
۴۷ ۳-۲ انگیزش
۴۸ ۴-۲ رفتار
۴۹ ۵-۲ حافظه
۴۹ ۱-۵-۲ مراحل حافظه
۴۹ ۲-۵-۲ انواع حافظه
۴۹ ۶-۲ احساس
۵۰ ۷-۲ ادراک
۵۱ ۱-۷-۲ عوامل موثر بر ادراک
۵۱ ۲-۷-۲ خطای ادراک
۵۲ منابع فصل دوم
۵۳ فصل سوم: نظریات اولیه روانشناسی محیط
۵۴ مقدمه فصل سوم
۵۵ ۱-۳ نظریه میدان کورت لوین
۵۵ ۱-۱-۳ پیشینه نظریه میدانی
۵۵ ۱-۱-۱-۳ نظریه میدانی
۵۷ ۲-۱-۳ پویایی گروه
۵۷ ۱-۲-۱-۳ کورت لوین و دینامیک گروه ها
۵۸ ۲-۳ نظریه برونسویک

- ۵۹ مدل لنز برونسویک
- ۶۱ ۳-۳ نظریه قرارگاه های رفتاری بارکر
- ۶۲ ۱-۳-۳ روانشناسی اکولوژیکی بارکر
- ۶۸ ۲-۳-۳ عوامل حسی و تجربی در قرارگاه رفتاری
- ۶۹ ۴-۳ نظریه فواصل انسانی ادوارد هال
- ۷۲ ۱-۴-۳ انسان شناسی
- ۷۴ ۲-۴-۳ فرهنگ: بعد پنهان
- ۸۰ ۳-۴-۳ روابط غیر کلامی
- ۸۱ ۴-۴-۳ زبان صامت
- ۸۲ ۵-۳ نظریه فضای شخصی رابرت سامر
- ۸۲ ۱-۵-۳ جهت یابی و گرایش های نظری رابرت سامر
- ۸۴ ۲-۵-۳ مفهوم فضای شخصی در محیط های آموزشی
- ۸۵ پی نوشت فصل سوم
- ۸۶ منابع فصل سوم
- ۸۹ **فصل چهارم: مفاهیم کلیدی در روانشناسی محیط**
- ۹۰ مقدمه فصل چهارم
- ۹۱ ۱-۴ ادراک محیطی
- ۹۳ ۱-۱-۴ گشتالت
- ۹۸ ۱-۱-۴ نقش و زمینه و خطای ادراکی

مقدمه کتاب

حال که نگارش و امورات مربوطه به کتاب حاضر به پایان رسیده است، سرآغازی بر کتاب، جهت آشنایی کلی با دلایل نگارش و دانش روانشناسی محیطی، اهداف و زمینه ها و نیز آشنایی با محتوای فصول و ساختار کتاب ضروری می نماید. ابتدا باید بیان کرد که چند کتاب محدود در این زمینه در کشور عزیزمان ایران تألیف و ترجمه شده است که شاید معروف ترین آنها کتاب های آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط «نوشته جان لنگ و ترجمه دکتر علیرضا عینی فر و نیز «روانشناسی محیطی» نوشته فرانسس تی مک اندرو و ترجمه غلامرضا محمودی باشد. کتاب اول در سال ۱۹۸۷ و کتاب دوم در ۱۹۹۳ نگارش شده اند و پرواضح است که حدود ۳۰ سال با یافته ها و نظریات روانشناسی محیط امروزی فاصله دارند. شاید یکی از دلایل نگارش این کتاب همین موضوع و پرداختن به انتقادات نظریات کلاسیک و اختلاف نظرها در عین بیان آنها باشد. منابع کتاب حاضر از تنوعی بسیار برخوردار است و قدرتمند این حوزه و تحقیقات تجربی جدید و پراچاع به صورت توانان می باشد. کتب دیگری نیز در کشور عزیزمان در این باب تألیف شده که دارای نقایص محتوایی بسیاری می باشند و ضرورت پرداختن به این موضوع را در جامعه علمی کشور در جندان می کند. جدای از این پرداختن به روانشناسی محیط پیامدها، نتایج و تبعات بسیار مثبتی را در ارتباط با ابعاد کالبدی، اجتماعی و روانشناسی جامعه در پی خواهد داشت. پس از ذکر دلایل و انگیزه نگارندگان از تألیف کتاب حاضر، در اینجا مختصری آشنایی کلی با روانشناسی محیطی قبل از مطالعه کتاب برای خوانندگان محترم ضروریست. این آشنایی در قالب پنج سؤال کلیدی و پاسخ به آنها در ذیل ارائه خواهد شد:

روانشناسی محیطی چیست و چه اهدافی دارد؟ روانشناسی محیطی یک گرایش بین رشته ای از تلفیق رشته روانشناسی و انبوهی از شاخه های علمی دیگر از جمله معماری و شهرسازی است. عمر ایجاد این دانش در کشورهای غربی از ۷۰ الی ۸۰ سال فراتر نمی رود. روانشناسی محیط می کوشد تا رابطه میان مردم (انسان ها) و محیط های زندگی را توصیف، تبیین و تحلیل کند تا کیفیت این محیط ها ارتقاء یابد. این دانش با آن دسته از ابعاد انسان که با محیط مواجه می شود و آن دسته از ابعاد محیطی که بر انسان متفاایلا اثر می گذارد، سر و کار دارد. از هر دوی آنها مهمتر روانشناسی محیطی در پی کشف فرایندهای ارتباط میان آن دو دسته می باشد و عوامل واسطه ای، میانجی و مداخله گر را جستجو می کند.

دلایل شکل گیری روانشناسی محیطی چه بودند؟ می توان دو دلیل عمده برای ایجاد روانشناسی محیطی نام برد. اول دلایل درون رشته ای در رشته روانشناسی و دوم دلایل و معضلات اجتماعی ناشی از معماری و شهرسازی نیمه اول قرن بیستم. در ارتباط با دلیل اول باید گفت که روانشناسان در انتهای قرن ۱۹ و ابتدای قرن ۲۰ شروع این رشته را در آزمایشگاه ها بنیان نهادند و لکن نتایج آنها در محیط واقعی زندگی انسان ها پایا نبود. در واقع در آزمایشگاه، محیط یک متغیر کنترل است که

اثرگذاری آن بر متغیرهای وابسته در یک تحقیق خاص خنثی می‌شود ولی در محیط واقعی، محیط و انبوه متغیرهایش نقش مستقل را ایفاء کرده و نتایج را دچار تغییر می‌کردند. از این جهت بود که دانشمندان روانشناس به این نتیجه رسیدند که متغیرهای محیطی و محرک‌های بیرونی را می‌توانند در محیط واقعی به سنجش ببرند. دلیل دوم ماهیتی تاریخی و ناشی از تجربیات بشر از معماری و شهرسازی مدرن و علی‌الخصوص نحوه ساخت و ساز بعد از جنگ جهانی دارد. معماران مدرن دانشی در اختیار نداشتند که آنها را در هنگام طراحی محیط برای انسان راهنمایی کند. هنوز بیانات آنها و گله‌هایشان از عدم پیشرفت علوم مرتبط با طراحی محیط در متون تاریخی ابتدای قرن ۲۰ موجود است ولیکن تبعات ساخت و ساز و معماری و شهرسازی مدرن چنان آثار و معضلات اجتماعی برجای گذاشت که محققین جامعه‌شناس و روانشناس را به سمت حل آن مشکلات سوق داد و گرایش به سمت ایجاد علوم رفتاری مرتبط با محیط ساخته شده بیشتر شد. جنگ جهانی اول و دوم فرصت فکر کردن صحیح در ارتباط با ثمرات اجتماعی معماری و شهرسازی را از جوامع غربی سلب کرد. ولی بلافاصله بعد از آن، این انتقادات رو به فزونی رفت و منجر به نیاز دانش‌های نو را ایجاد نمود.

روانشناسی محیطی در کجا و توسط چه کسانی ایجاد شده و چگونه پیش رفته است؟ اعلام تاریخی دقیق برای ایجاد روانشناسی محیط سخت است. اولین بار «اگون برونویک» از عبارت روانشناسی محیط در سال ۱۹۴۲ با تأکید بر نقش متغیرهای محیطی در روانشناسی استفاده کرد. دانشگاه ساری انگلستان اولین دانشگاهی بود که این رشته تحصیلی را در سال ۱۹۷۳ ایجاد کرد. در این بین، پنج نظریه مهم غالباً در ایالات متحده در ارتباط با نقش محیط در رفتارهای انسانی شکل گرفت که هر یک از آنها در بازه ۱۹۴۵ تا ۱۹۶۶ قرار داشتند. سازمان ادرا (انجمن تحقیق در باب طراحی محیطی) در سال ۱۹۶۸ تاسیس شد و مجلات مختلف بعد از آن شکل گرفتند، بنابراین می‌توان به طور کلی بیان کرد که روانشناسی محیطی در نیمه اول قرن بیستم شکل گرفت. اما چندین نظریه پرداز در پیشبرد این دانش سهم اساسی داشتند. نظریه و مدل لنز اگون برونویک در پیچه‌ای نو به پدیده ادراک بر حسب متغیرهای محیطی ایجاد کرد. نظریه میدان کورت لوین فرد را در مرکز یک محیط کالبدی با تأکید بر نقش اجتماع قرار داد. نظریه قرارگاه‌های رفتاری راجر بارکر مبنای تحلیل و واحد کوچکی را برای ارزیابی اکولوژیکی محیط و رفتار فراهم کرد. نظریه فضای شخصی رابرت سامر در پیچه عظیمی را بر مفاهیم حریم و تعرض و شخص‌گشود و بالاخره نظریه فواصل انسانی ادوارد هال رفتار فضایی را با توجه به فواصل صمیمی، شخصی، اجتماعی و عمومی در انسان‌ها مورد تحلیل قرار داد. سهم این پنج نظریه که در فصل سوم این کتاب بحث خواهند شد نیز در ایجاد دانش روانشناسی محیط انکارناپذیر است. ایجاد این نظریات، شکل‌گیری دانشگاه‌ها و رشته‌های آکادمیک مرتبط، تاسیس سازمان‌هایی مثل ادرا و نیاز جامعه روانشناسی و معماری و شهرسازی منجر به پیشرفت سریعتر این حوزه شد.

روانشناسی محیط چه مباحثی را دربرمی‌گیرد؟ اگر فرایند ارتباط انسان و محیط را در نظر بگیریم، هر مفهومی که از انسان یا از محیط یا هر فرایندی که این رابطه را تبیین کند، در قلمرو دانش رفتار محیطی ست. در مقیاس کلی مفاهیمی مثل ادراک و شناخت در فهم اولیه فرد از محیط اثرگذار هستند و انبوهی از مفاهیم مانند قابلیت، معنی، طرحواره‌های ذهنی و غیره را شامل می‌شوند.